

Úloha Turecka v mierovom procese na Blízkom Východe

Katarína Mózová | 30.01.2009

Snaha zúčastniť sa na riešení regionálnych konfliktov je relatívne novým aspektom tureckej zahraničnej politiky posledných dvoch desaťročí. Členstvo v Severoatlantickej aliancii (NATO), vlečúci sa prístupový proces do Európskej únie (EÚ), situácia v regióne po vojne v Iraku, ale najmä úspešná kandidatúra na post nestáleho člena Bezpečnostnej rady OSN (BR OSN) na obdobie rokov 2009 – 2010 do značnej miery vysvetľujú tento odklon od dlhodobej politiky nezasahovania, ktorú Ankara ešte donedávna praktikovala.

Zlepšenie v susedských vzťahoch

Vzťahy Turecka so susednými štátmi – Arménskom, Bulharskom, Gréckom, Gruzínskom, Irakom, Iránom a Sýriou - možno charakterizovať prinajmenšom ako zložité. V priebehu 13. až 20. storočia sa väčšina krajín susediacich s Tureckom stala na čas súčasťou Osmanskej ríše.

Vzťahy s blízkovýchodnými susedmi poznačili prevažne územné konflikty, spory o vodu a otázka kurdskeho etnika – jedného z najstarších národov na svete, ktorý dodnes nemá svoj vlastný štát. Tak v Turecku, ako aj v Iráne, Iraku a Sýrii tvoria Kurdi viac-menej početnú menšinu (približne 20 % v Turecku, 9 – 10 % v Iráne, 19 – 23 % v Iraku a 6 – 8 % v Sýrii). Dnes sú jablkom sváru medzi Tureckom a Irakom, nakoľko Ankara obviňuje vedenie samosprávy kurdskej provincie na severe Iraku z podpory separatistického hnutia kurdských rebelov - Kurdskej strany pracujúcich (PKK), ktorá z irackej provincie podniká útoky proti Turecku.

Už v minulosti však boli Kurdi často zneužívaní na mocenské boje medzi zmienenými štyrmi štátmi. To bol aj jeden z dôvodov dlhodobých sporov so susednou Sýriou. Spory zásobovanie vodou z rieky Eufrat a o územie Iskanderun ležiace v provincii Hatay na hraniciach oboch krajín, ktoré počas francúzskej správy pripadlo v 1918 Sýrii, v roku 1920 sa osamostatnilo a v roku 1939 bolo na základe referenda pričlenené k Turecku a ktoré Sýria dodnes považuje za svoje územie, vystupňovala sýrska politická a vojenská podpora PKK. Koncom osemdesiatych rokov vodca hnutia kurdských rebelov Abdullah Öcalan, v Turecku obvinený z terorizmu, našiel útočisko v Sýrii. To v jeseni 1998 takmer vyvolalo vojnu medzi Tureckom a Sýriou. Až prítomnosť tureckých vojsk pozdĺž sýrskej hranice a priama hrozba vojenského zásahu na území Sýrie – podobne, ale úspešnejšie ako minulý rok na severe Iraku - prinútili Damask zastaviť podporu kurdským militantom a vyhostiť Öcalana z krajiny. Odvtedy sa vzťahy medzi oboma štátmi zmenili výrazne k lepšiemu. Vzájomné návštevy na najvyššej úrovni len napomohli rozvoju kultúrnych a ekonomických vzťahov.

V roku 2004 sýrsky prezident Bašár Assad ako prvý prezident od roku 1946 navštívil Turecko. V roku 2008 vyšlo najavo, že následne požiadal tureckého premiéra Recepta Tayipa Erdoğan, aby sa stal mediátorom medzi Sýriou a Izraelom, ktoré sú formálne vo vojnovom stave od roku 1967, keď Izrael v tzv. šesťdňovej vojne porazil Egypt, Sýriu a Jordánsko a obsadil strategické územie Golanských výšin patriace Sýrii.

Rokovania o mieri

V minulosti sa už obe strany – Izrael aj Sýria - viackrát usilovali o ukončenie

vojnového stavu, napríklad v roku 1991 na Medzinárodnej mierovej konferencii v Madride, v roku 1994 vo Washingtone a naposledy v rokoch 1999 – 2000 pod záštitou administratívy vtedajšieho prezidenta USA Billa Clintona. Doteraz sa však vždy tieto snahy skončili neúspechom. Hlavnou prekážkou dohody je podmienka Sýrie o stiahnutí Izraela z Golanských výšin, ktoré v roku 1981 formálne anektoval, čo však neuznala žiadna krajina ani OSN. Posledné mierové rozhovory boli prerušené pred ôsmimi rokmi, keď Damask odmietol ponuku Izraela, že sa stiahne z väčšej časti Golán, ale nie z celého okupovaného územia. Izrael nebol ochotný vzdať sa kontroly nad Galilejským jazerom, ktoré zabezpečuje približne tretinu jeho spotreby pitnej vody.

Zhoršenie americko-sýrskych vzťahov po nástupe administratívy Georgea Busha mladšieho, jej zaradenie na tzv. „os zla“ a ekonomická blokáda boli hlavnými dôvodmi, prečo Assad požiadal Ankaru o pomoc. Odpoveď na otázku prečo by sprostredkovateľom medzi Sýriou a Izraelom malo byť práve Turecko, je viac než jasná. Turecko má ako jedna z mála krajín dôveru oboch strán, ako Sýrie tak aj Izraela. Je jedinou moslimskou krajinou, ktorá udržiava diplomatické vzťahy s Izraelom takmer od jeho vzniku v roku 1948. Hoci ich vzájomné vzťahy komplikovali izraelsko-arabské konflikty a boj Turecka na medzinárodnej úrovni o Cyprus, keď si napríklad v inštitúciách OSN často neboli oporou, či kritika izraelského zásahu v Libanone v júli 2006 zo strany Turecka, diplomatická väzba medzi nimi nebola nikdy prerušená, z časti aj vďaka tomu, že sekulárne Turecko nebolo súčasťou bloku moslimských krajín aktívne participujúcich na arabsko-izraelskom konflikte. Začiatkom deväťdesiatych rokov dokonca Ankara a Tel-Aviv začali spolupracovať aj v oblasti obrany a bezpečnosti, odkiaľ bol už len krôčik k politickej spolupráci – najmä z ekonomických dôvodov a ako dvaja hlavní spojenci USA v regióne.

Turecko sa Izraelu už raz osvedčilo ako dobrý sprostredkovateľ: stretnutie ministrov

zahraničných vecí Izraela a Pakistanu 1. septembra 2005 v Istanbule bolo úspešným začiatkom diplomatických vzťahov medzi zmienenými dvoma štátmi. Priame rozhovory so Sýriou však Izrael v tom čase dôrazne odmietal. Vtedy tureckí vyjednávači požiadali o pomoc švajčiarsku vládu. Švajčiarski diplomati, skúsenejší v sprostredkovateľskej diplomacii, boli úspešnejší. **(1)** Začali neoficiálne rozhovory a viedli tajné rokovania až do izraelsko-libanonskej vojny v júli 2006, ktorých sa zúčastňovali bývalý izraelský kariérny diplomat a ex-vel'vyslanec Izraela v Turecku - Alon Liel, niekdajší riaditeľ oddelenia výskumu izraelskej tajnej služby Mossad – Uzi Arad, americký občan pôvodom zo Sýrie a s kontaktmi na najvyšších sýrskych predstaviteľov – Ibrahim Ayeb Suleiman. **(2)**

Až keď izraelský denník Haaretz **(3)** publikoval informácie o dohodách uzavretých počas týchto rokovaní, izraelský premiér Ehud Olmert oficiálne priznal, že bol informovaný o vedení týchto rozhovorov a ich výsledkoch a poveril Turecko sprostredkovaním nepriamych rozhovorov so Sýriou na oficiálnej úrovni – t.j. za účasti predstaviteľov izraelských aj sýrskych štátnych orgánov. Tieto rokovania sa oficiálne začali 21. mája 2008, keď všetky tri zainteresované krajiny oznámili informáciu médiám **(4)**, ale tureckí diplomati pravidelne lietali medzi Tel-Avivom a Damaskom už od marca 2007.

Po štyroch kolách rokovaní prevažne o technických otázkach bilaterálnych vzťahov zúčastnené strany zatiaľ dospeli k dohode o stiahnutí sa Izraela z Golanských výšin v horizonte 5 až 15 rokov (5 požadovaných Sýriou, 15 Izraelom) a o pláne na vytvorenie mierového parku v tejto oblasti pozdĺž jazera Kinneret, ktorý by mal slúžiť tak Izraelčanom ako Sýrčanom. Medzi ďalšími bodmi, o ktorých sa rokovalo, bolo podpísanie vzájomne záväznej mierovej dohody, voľný prístup Izraela k vode z rieky

Jordán a jazera Kinneret a demilitarizácia tejto zóny v pomere 1:4 v prospech Izraela, ukončenie sýrskej podpory palestínskeho hnutia Hamas a libanonského Hizballáhu a dištancovanie sa Sýrie od Iránu. (5)

V druhej polovici roka 2008, keď izraelský premiér Ehud Olmert v súvislosti s vyšetrovaním jeho osoby kvôli korupčnému škandálu oznámil svoju demisiu a odchod z postu lídra strany Kadima, boli rokovania dočasne pozastavené kvôli vnútro politickej kríze v Izraeli ako aj kríze v samotnej strane Kadima, keď Olmertova nástupníčka, bývalá ministerka zahraničných vecí Tzipi Livni nemá dostatočne silnú pozíciu, aby stranu zjednotila a zvrátila jej rekordne nízke preferencie pred blížiacimi sa voľbami. Damask aj Ankara totiž vedia, že v prípade víťazstva opozície pod vedením niekdajšieho premiéra Benjamina Netanyahua v parlamentných voľbách, ktoré sa budú konať vo februári 2008, sú akékoľvek nádeje na úspešné dokončenie rokovaní v nedohľadne. Netanyahu je totiž proti návratu k hraniciam spred roku 1967, t. j. proti vráteniu Golanských výšin Sýrii. Ankara aj Damask sa preto rozhodli počkať na výsledok izraelských volieb a zostavenie novej vlády ako aj na príchod novozvoleného amerického prezidenta Baraka Obamu do Bieleho domu, od ktorého očakávajú väčšiu podporu ako od končiacej administratívy Georgea Busha mladšieho – a navrhli v prípade priaznivej politickej situácie prejsť k priamym rokovaniam Izraela so Sýriou za účasti Turecka a Spojených štátov.

Nemožno rokovať o mieri a zároveň viesť vojnu

Situáciu však ešte viac skomplikoval ďalší vývoj v Izraeli. Izraelské vzdušné sily koncom decembra 2008 – týždeň od vypršania šesťmesačného prímeria s palestínskym hnutím Hamas - totiž zaútočili v pásme Gazy. Odvtedy pri útokoch prišlo o život viac ako 400 a zranených bolo približne 2000 Palestínčanov. Sýria a

rovnako aj Turecko označili útok za akt „agresie“ **(6)**, ktorý „zničil všetku snahu o dosiahnutie mieru v regióne, v dôsledku čoho - tvárou v tvár izraelskej neústupnosti - nie je možné ďalej hovoriť o mieri“. Ankara v januári oznámila, že v dôsledku „hlbokého sklamaní“ prerušuje všetky aktivity súvisiace so sprostredkovaním mierových rozhovorov medzi Izraelom a Sýriou.

Turecký premiér Recep Tayip Erdogan označil izraelskú operáciu v Gaze za „zločin proti ľudskosti“ a „znak neúcty voči Turecku“ a vyzval Tel-Aviv k jej okamžitému zastaveniu **(7)**. Túto výzvu opakovane aj pri svojich decembrových a januárových návštevách v Egypte, Jordánsku, Sýrii a Saudskej Arábii. **(8)**

Počas Erdoganovej návštevy v Sýrii, spolu so sýrskym prezidentom Bašárom Assadom vydali spoločné prehlásenie, ktoré zverejnila oficiálna Sýrska arabská tlačová agentúra SANA. Podľa tohto prehlásenia je „dôležité, aby arabské a islamské krajiny spoločne prinútili Izrael okamžite ukončiť tento holokaust proti neozbrojenému ľudu“ a varovali pred „následkami v prípade pokračujúcej agresie zo strany Izraela voči bezpečnosti a stabilite v regióne“. **(9)** Tieto následky však neboli bližšie špecifikované.

Izrael sa, samozrejme, proti takýmto vyjadreniam ohradil. Odmietol označenie svojich vojenských útokov v Gaze za zločinné a kritizoval Turecko za jeho podporu guerillovej armády Hamasu. Izraelský minister sociálnych vecí Yitzhak Herzog sa vyjadril, že „Izrael v žiadnom prípade nemá záujem poškodiť vzájomné vzťahy s Tureckom.. avšak v prípade útoku v Gaze nemal na výber... a iba chránil svoj ľud“. A dodal, že Tel-Aviv nepochybuje, že si v budúcnosti znovu získa dôveru Turecka. **(10)**

Isté je, že odchádzajúci izraelský premiér Ehud Olmert by svoje korupčnými aférami

poškodené meno rád spojil s ukončením 60-ročného konfliktu so Sýriou. Pri svojej decembrovej návšteve v Turecku Erdogana presviedčal, že „čokoľvek, k čomu dnes na Blízkom východe dospeli, zajtra nemusí byť dosiahnuteľné“ a žiadal o čo možno najskorší začiatok priamych rokovaní so Sýriou. **(11) (12)**

Izrael však svojím počínaním postavil Turecko pred dilemu. Na jednej strane prejavil nedostatok rešpektu voči snahám Ankary o sprostredkovanie mieru so Sýriou, ktorý bol v súčasnosti relatívne ľahko dosiahnuteľný, rozhodne ľahšie ako kedykoľvek v minulosti. Rovnakú „neúctu“ tým vyjadril aj voči niekoľkoročnej tureckej angažovanosti v riešení palestínskeho konfliktu. Turecko sa ako účastník Dočasného medzinárodného pôsobenia v Hebrone – na žiadosť oboch strán - od roku 1997 angažovalo v tzv. štrukturálnej prevencii, výstavbe osídlení a budovaní kapacít. Turecko viedlo iniciatívu Priemysel pre mier či neskoršie Ankarské fórum zložené z predstaviteľov tureckej, izraelskej a palestínskej obchodnej komory, v rámci ktorého mala byť v januári 2006 v Ereze v pásme Gazy vybudovaná priemyselná zóna a vytvorených viac ako 6000 pracovných miest. Okrem tohto projektu, ktorý sa z bezpečnostných dôvodov nepodarilo zrealizovať, sa Turecko zúčastňovalo aj diskusií o projektoch zásobovania regiónu vodou a energiou a mnohých ďalších iniciatív.

Kým však bolo len prostredníkom medzi oboma účastníkmi konfliktu, nebolo nútené robiť ťažké politické rozhodnutia a vyberať si medzi jednou zo strán. Dnes ako dočasný člen Bezpečnostnej rady OSN bude nútené tieto rozhodnutia robiť a hlasovaním v Rade vyjadriť svoje preferencie či nesúhlas. Kým hlasovanie vo Valnom zhromaždení OSN doteraz nemalo na vzájomné vzťahy Turecka s Izraelom, Sýriou, Palestínskou samosprávou či inými arabskými a moslimskými krajinami veľký vplyv, lebo jeho rozhodnutia nie sú záväzné, rozhodnutia Bezpečnostnej rady, ktoré môže ovplyvniť iba malé množstvo krajín, záväzné sú, aj keď ich mnoho štátov

nerešpektuje.

Turecko samozrejme nie je v diplomacii nováčikom. Členstvo v BR OSN prebralo už po štvrtý raz, naposledy však takmer pred 50 rokmi. V súčasnosti si táto úloha bude vyžadovať ešte viac úsilia a aktivity ako v minulosti. Turecko bude aj vo vlastnom záujme ešte viac nútené riešiť globálne problémy ako palestínsko-izraelský konflikt, spor okolo iránskeho jadrového programu, ktorý Ankara v zásade podporuje, alebo rusko-gruzínsky či arménsko-azerbajdžanský spor o nesamostatné územia. To všetko sú témy, ktoré sa Turecka týkajú a sú pre jeho záujmy podstatné. Možná eskalácia napätia v okolitých regiónoch v blízkej budúcnosti bude zaťažkávajúcou skúškou pre tureckú diplomaciu. Sýrsko-izraelský mier, či nedávne zlepšenie turecko-arménskych vzťahov mali byť dôkazom pripravenosti Turecka na rokovania s Gréckom o Cypre a jeho schopnosti stať sa plnohodnotným členom Európskej únie. Zdá sa však, že ešte donedávna neprekonateľné spory s Arménskom o genocíde 1,5 milióna Arménov Osmanskou ríšou počas prvej svetovej vojny bude ľahšie urovnať ako dosiahnuť tak ešte nedávno sľubný mier medzi Izraelom a Sýriou.

Poznámky:

- (1) Arad, U., Eldar, A.: Switzerland says it mediated in informal Israel-Syria peace talks. Haaretz, 23.1.2007. <http://www.haaretz.com/hasen/spages/816487.html>
- (2) Aronson: Secret Syrian-Israeli Talks Produced Unofficial Agreement. Council on Foreign Relations, 5.2.2007. <http://www.cfr.org/publication/12553/aronson.html>
- (3) Eldar, A.: Israeli, Syrian representatives reach secret understandings. Haaretz, 16.1.2007. <http://www.haaretz.com/hasen/spages/813817.html>
- (4) Reprise des négociations entre Israël et la Syrie via la Turquie. LeMonde, 21. 5.

2008. http://www.lemonde.fr/web/imprimer_element/0,40-0@2-3218,50-10
- (5) Eldar, A.: Israeli, Syrian representatives reach secret understandings. Haaretz, 16.1.2007. <http://www.haaretz.com/hasen/spages/813817.html>
- (6) Turkey, Syria in talks on 'ruthless' Israeli assault. Gulf Times, http://www.gulf-times.com/site/topics/article.asp?cu_no=2&item_no=264035&version=1&template_id=37&parent_id=17
- (7) Ronen, G.: Syria, Turkey Break Off Talks with Israel because of Gaza Op. Israel National News, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/129069>
- (8) Erdoğan steps up calls for immediate cease-fire in Gaza. Today's Zaman, 2.1.2009. <http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=162974>
- (9) Turkey, Syria in talks on 'ruthless' Israeli assault. Gulf Times, http://www.gulf-times.com/site/topics/article.asp?cu_no=2&item_no=264035&version=1&template_id=37&parent_id=17
- (10) Zuroff, A.: Israel Critical of Turkey's Criticism of Gaza Actions. Israel National News. <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/129164>
- (11) Ravid, B. - Mualem, M. - Stern, Y.: Livni: Syria peace deal must be worth more than scrap of paper. Haaretz, 24.12.2008. <http://www.haaretz.co.il/hasen/spages/1049025.html>
- (12) Israel's Olmert visits Turkey to discuss talks with Syria. Today's Zaman, 23.12.2008. <http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=162039>